

Anniskeluravintolaelinkeinon kehityspiirteitä ja -näkymiä 1962—1980

Pekka Lehtonen

Johdanto

Absoluuttialkoholin kokonaiskulutus henkeä kohden ei Suomessa ole kansainvälisesti katsottuna korkealla tasolla; kulutuksen huippumaihin verrattuna Suomen per capita -kulutus kattaa n. 40—50 % huippumaiden kulutuksen tasosta (ks. liitekuvio 1). Mikäli kokonaiskulutuksesta tarkastellaan sitä osaa, joka nautitaan väkevien juomien muodossa, Suomi alkaa kuitenkin olla kulutuksen määrässä kansainvälisen kärjen tuntumassa. Erityisesti väkevien alkoholijuomien kulutuksen katsotaan olevan yhteydessä akuutteihin alkoholihaittoihin, joten Suomen kansainvälisesti katsoen matala alkoholin kokonaiskulutus ei anna aihetta tuudittautua uskoon, että alkoholiongelmamme ovat pieniä esim. suhteessa moniin Keski-Euroopan maihin.

Alkoholin kulutukseen liittyy, paitsi edellä viitattu haittanäkökulma, myös taloudellinen näkökulma. Kuluttajan kannalta alkoholi on hyödyke hyödykkeiden joukossa, ja sitä koskevia ostopäätöksiä kuluttaja tekee ottaen huomioon käytettävissä olevat tulonsa, alkoholin hinnan ja saatavuuden sekä alkoholin tärkeyden muihin hyödykkeisiin verrattuna. Tietyn hyödykeryhmän taloudellista merkitystä kuluttajalle mitataan usein nk. kulutusmeno-osuudella, jolla tarkoitetaan ko. hyödykkeen ostomenojen suhteellista osuutta kuluttajan kokonaismenoista. Kansainvälisesti katsoen suoma-

lainen keskiarvokuluttaja käyttää erittäin suuren osuuden kokonaismenoistaan alkoholin ostoihin (liitekuvio 2).¹ Kulutusmeno-osuuden kansainvälinen vertailu on tietenkin hyvin pulmallista analyysia ajatellen, koska niin monet tekijät vaikuttavat siihen; mainittakoon vain tulotaso, markkinamuoto, joka sisältää hinnoittelun ja jakelujärjestelmän, sekä kansalliset kulutustottumukset. Tämän katsauksen tarkoituksena on ajatellen jätän kuitenkin edellä käsitellyt asiat vain taustatiedoiksi ja yritän keskittyä Suomen alkoholitalouden osasektorin, ravintola-anniskeluelinkeinon kehityspiirteisiin, erityisesti kokonaismarkkinoiden analyysiin. Kansainvälisenä vertailukohteena on, tietoperustan näin salliessa, Ruotsi, joka alkoholin markkinamuodon ja yleisten kulutustottumustensa puolesta lähinnä vastannee Suomea.

Toisena tavoitteena on osoittaa, kuinka markkina-analyysin tulokset voidaan kytkeä ravintolasektorin työllisyyden nusteiden laadintaan.

Alkoholitalous ja ravintolaelinkeino

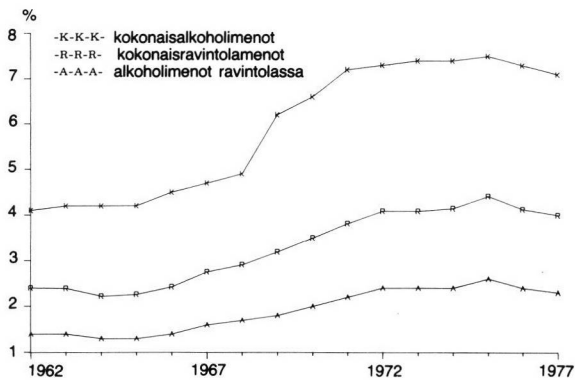
Alkoholitalouden merkitystä ja sen kehitystä kulutuskysynnän osana esittää kuvio 1.

Alkoholimeno-osuuden kehityksessä voisi nimetä seuraavia vaiheita. 60-luvulla meno-osuuden kehitys oli vakaa, hienoisen nousujohteinen aina uuden alkoholilain säätämiseen, minkä vaikutukset

Tämä artikkeli on kirjoitettu jo heinäkuussa 1978.

¹ Yearbook of national accounts statistics 1976.

Kuvio 1. Alkoholi- ja ravintolamenoihin -osuudet yksityisistä kulutusmenoista 1962—1977, %

Alkoholimenoihin on laskettu mukaan myös yritysten edustusalkoholimenot.

tuntuvat vuodesta 1969 lähtien aina vuoteen 1971; tämä voimakas nousu johtuu siitä, että alkoholin saatavuutta jyrkästi helpotettiin. Tämän jälkeen seuraa lakikorkeus, joka vuodesta 1976 lähtien taittuu lieväksi laskujohteiseksi kehitykseksi, mihin lienee myös lamalla osuutensa. Tietenkin on jossain määrin epävarmaa uskoa alkoholitalouden meno-osuuden saavuttaneen lakikorkeutensa Suomessa, koska uuden alkoholilain voimassaoloaika on sittenkin verraten lyhyt, mutta kansainvälinen vertailutausta huomioon ottaen rohkenee kuitenkin väittää, että alkoholitalouden rahavirrat eivät suhteessa koko yksityisen kulutuksen arvoon tule ylittämään vuoden 1975 huippulukua, pikemminkin suunta on aleneva. Tällä seikalla on, mikäli siihen uskotaan, kauaskantoisia vaikutuksia alkoholitalouden eri osapuolten suunnitteluun erityisesti siinä mielessä, että jatkuva markkinaosuuden kasvuennuste siihen liittyvine kasvavine rahavirtoineen on haudattava ja ”alkoholikakun” jakajien on mitoitettava toimintansa tätä tosiasiaa vastaavaksi.

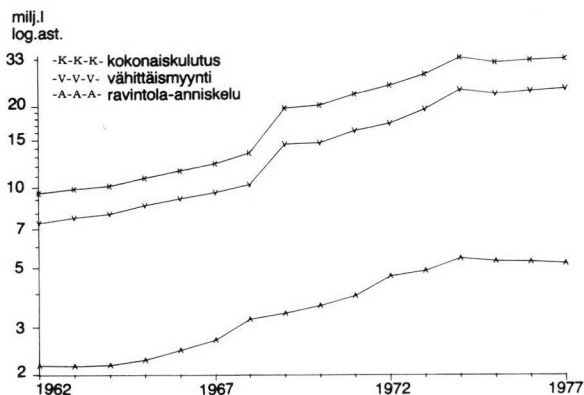
Yksi keskeisiä alkoholitalouden osapuolia on ravintolaelinkeino, jonka osuuden kehittymistä kuluttajan kulutusmenomarkasta on kuvattu niin ikään kuviossa 1. Anniskeluravintolaelinkeinon kulutusmeno-osuus lähti tasaiseen kasvuun 60-luvun puolivälissä, ja tätä kasvua on

jatkunut aina vuoteen 1975. Laman vaikutukset tuntuivat ravintola-anniskelussa tämän jälkeen aivan kuten kokonaisalkoholin kulutuksen meno-osuuden kohdallakin johtaen laskevaan suuntaukseen vuosina 1976—77.¹ Uuden alkoholilain vaikutus, joka merkitsi anniskeluravintoloiden tarjoilumonopolin osittaista lakkaamista, on jäänyt lähes olemattomaksi. Tästä seikasta ei voine tehdä muita johtopäätöksiä kuin että anniskeluravintolat ja muut anniskelupaikat eroavat selvästi kohderyhmältään; ts. keskiolutkahviloiden asiakkaat ovat muodostaneet nk. uuskysynnän, eikä tämä asiakasjoukko ole mainittavammin kuulunut anniskeluravintoloiden asiakaskuntaan. Kokonaisravintolamenojen kehitys noudattaa samoja piirteitä kuin alkoholianniskelukin, mikä selittyy Suomen varsin vakaana pysyneestä alkoholin liikevaihto-osuudesta ravintoloiden kokonaisliikevaihdosta (n. 58 %).

Alkoholitalouden ja sen osatekijän, ravintolasektorin kuluttajataloudellisen merkityksen suhteuttamiseksi otettakoon tämän kappaleen lopuksi muutamia vertailuja. Kuluttajan alkoholimenot olivat 1976 lähes yhtä suuret kuin kuluttajan vaatetusmenot (meno-osuudet: alkoholi 7,3 %, vaatetus 7,6 %). Ruotsalaisen kuluttajan alkoholimeno-osuus on pysynyt 1962—1976 lähes vakiona, se oli esim. 1976 5,6 %. Suomen ja Ruotsin ero selittyy ravintolasektorin erilaisella roolilla kuluttajan kulutustottumuksissa: vuonna 1976 kulutti keskiarvosuomalainen 2,4 % ja keskiarvoruotsalainen vain 0,6 % menoistaan ravintolassa tarjoiltuun alkoholiin. Alkoholipoliittisessa keskustelussa on tähän ilmiöön mainittu useitakin mahdollisia syitä, mm. ravintoloiden erilainen alkoholin hinnoittelujärjestelmä sekä Suomen elinkeinorakenteen voimakkaan muutoksen aiheuttama sisäinen muutto-liike. Palaamme hintatasokysymykseen kuitenkin jäljempänä.

¹ Ravintolamenoihin liittyviin lukusarjoihin on lisätty tarjoilupalkkioiden arvioitu osuus, ts. arvot ovat markkinahintaisia.

Kuvio 2. Alkoholin kulutuksen volyymi jakeluteittain 1962—1977, milj. litraa 100 %:n alkoholia

Anniskeluravintolat alkoholin jakelutienä

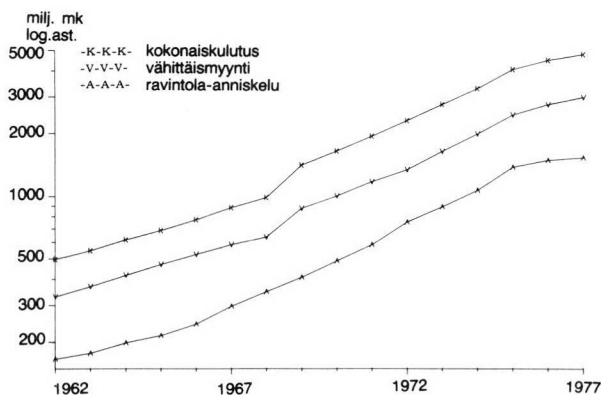
Alkoholin myynnin volyymin ja arvon kehitystä jakeluteittain on tarkasteltu kuvioissa 2 ja 3.

Ravintola-anniskelun volyymin nopeita kasvukausia ovat periodit 1965—1968 ja 1972—1974. Uusi alkoholilaki alensi hetkellisesti anniskeluravintolaelinkeinon kasvuvauhtia, ja laman vaikutukset tuntuvat volyymisena laskukautena vuodesta 1974 lähtien. Kuviosta 2 huomaa selvästi, että uuden alkoholilain kokonaiskulutusta hyppäyksellisesti nostanut vaikutus aiheutti ohimenevän kasvun hidastumisen ravintolasektorissa.¹

Taulukkoon 1 on laskettu kuvion 2 tietoja hyväksi käyttäen ravintolasektorin volyymisia markkinaosuusprosentteja alkoholin jakelutienä sekä Ruotsin vastaava osuus vuodelta 1976.

Tarkasteltaessa jakeluteittain alkoholi-myynnin raha-arvon kehitystä on kuvion 3 perusteella nähtävissä ravintolasektorin myyntitulojen kasvuvaihe, joka ajoittuu vuosille 1967—1975, minkä jälkeen laman aiheuttama määrällisen kysynnän aleneminen heijastuu myös myynnin raha-arvon kasvun heikkenemisenä. Ravintolaelinkeinon tulo-osuutta kokonaisal-

Kuvio 3. Alkoholin kulutuksen arvo jakeluteittain 1962—1977, milj. mk

Taulukko 1. Ravintolasektorin alkoholin jakeluosuuksia Suomessa ja Ruotsissa, %

Suomi							Ruotsi
1962	1968	1969	1972	1975	1976	1977	1976
22,8	23,9	17,1	19,4	18,1	17,7	17,2	4,0

Taulukko 2. Ravintolasektorin tulo-osuus kokonaisalkoholitulosta Suomessa ja Ruotsissa, %

Suomi							Ruotsi
1962	1968	1969	1972	1975	1976	1977	1976
33,6	35,5	29,0	32,7	34,0	33,2	32,0	10,2

koholituloista kuvaa taulukko 2, johon on sisällytetty vertailun vuoksi myös Ruotsin vastaava osuus.

Johtopäätöksinä taulukoista 1 ja 2 voidaan todeta seuraavaa. Huolimatta alkoholin jakelujärjestelmän sekä alkoholin ravintolahinnoittelun alalla tarkasteluajanjaksona tapahtuneista verraten syvälekäyvistä muutoksista on ravintolasektori Suomessa säilyttänyt keskeisen asemansa sekä alkoholin fyysisen jakelun että tulo-osuutensa suhteen. Verrattuna Ruotsin tilanteeseen tämä merkitsee sitä, että alkoholipoliittisessa päätöksenteossa ravintolasektorin elinkeinopoliittinen paino on Suomessa paljon merkittävämpi kuin Ruotsissa. Alkoholitalouden kannalta ravintolasektorin suuri volyyminen osuus jakelussa Ruotsiin verrattuna merkitsee sitä, että Suomessa alkoholin jakelu toteutuu huomattavasti suuremmin taloudellisin resurssein kuin Ruotsissa. Tämä seikka heijastuu myös valtion alkoholituloprosenttien erilaisuutena

¹ Vuonna 1968 ravintoloiden lukumäärä kasvoi 15 % ja absoluuttialkoholien myynti 19 %. Vuonna 1969 kapasiteetin kasvu oli 19 %, mutta myynti nousi vain 5 %. Uusi myynnin kasvu alkoi 1972, jolloin 6 %:n kapasiteetin kasvua vastasi 18 %:n myynnin kasvu.

(1975: Suomi 56 %, Ruotsi 64 %).¹

Kuten taulukosta 2 on nähtävissä, ravintolasektori menetti markkaperusteista markkinaosuuttaan vuodesta 1975 vuoteen 1977 2 prosenttiyksikköä. Rahaksi muutettuna tämä menetys on n. 100 miljoonaa markkaa, joka on n. 7 % vuoden 1975 kokonaisalkoholituloista.

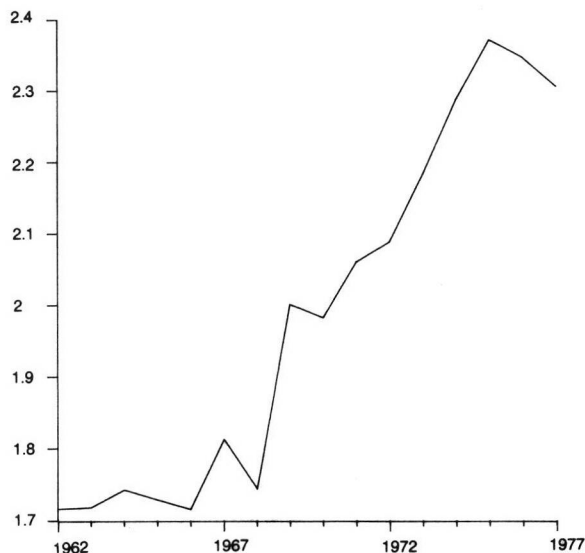
Kuvioissa 4 ja 5 esitetään jakeluteittäisen absoluuttialkoholin hintasuhteen kehitys sekä ravintolapalvelujen tarjonnan kehitys 1962—1977.

Jakeluteittäinen hintasuhte on laskettu siten, että on verrattu absoluuttialkoholin ravintolassa maksanutta litrahintaa vähittäismyynnin (Alkon myymälät ja keskioluen vähittäismyyntipaikat) vastaavaan litrahintaan.² Ravintolapalvelujen tarjonnan kehitystä on puolestaan mitattu anniskeluravintoloiden lukumäärällä.

Hintasuhteen voimakas kohoaminen 1969 on peräisin keskioluen vähittäisjakelun uudelleenjärjestelyistä. Hintasuhteen kasvu on jatkunut aina vuoteen 1975 saakka, jonka jälkeen se aleni vuosina 1976 ja 1977. Hintasuhteen aleneminen johtuu lähinnä ravintoloiden alkoholi-myyntiin siirtymästä miedompiin juomiin, joissa absoluuttialkoholin hinta on alempi. Tämä siirtymä aiheutunee taloudellisesta lamasta, joka toisaalta merkitsi edustus-kysynnän vähenemistä, joka tuntuu varsinakin viinoissa ja muissa väkeissä, sekä toisaalta kuluttajien pyrkimystä taloudellisuuteen, mikä heijastuu kalliimman alkoholin korvaamisena halvemmalla eli siirtymisenä vahvoista juomista mietoihin.³

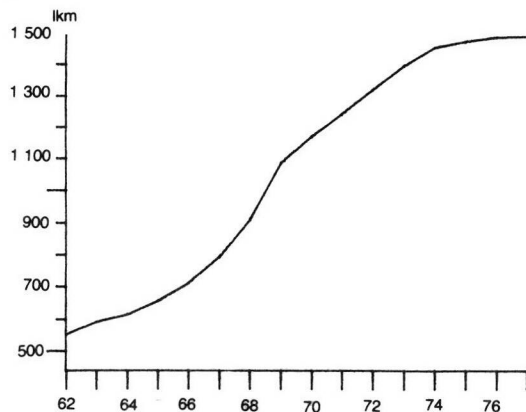
Ravintola-anniskeluhintojen ja vähit-

Kuvio 4. Absoluuttialkoholin hintasuhte 1962—1977, ravintolahinnat/vähittäishinnat

Vuonna 1977 vähittäismyynti 127,9 mk/l ja anniskelumyynti 295,0 mk/l.

Kuvio 5. Anniskeluravintoloiden lukumäärän kehitys 1962—1977, kaikki ravintolat

täismyyntihintojen suhdetta Suomessa ja Ruotsissa vuonna 1976 kuvaa taulukko 3.⁴

¹ Ks. Mäkelä 1977, s. 293—298. Alkoholituloprosentti ilmaisee valtion vero-osuuden alkoholin kulutuksen arvosta eli lasketaan yhtälöstä kokonaisalkoholitulot miinus tuotannon ja jakelun kustannukset suhteutettuna kokonaisalkoholituloihin.

² Toinen tapa hintavertailun tekemiseksi olisi verrata ravintolan litrahintaa kokonaisyntynnin litrahintaan. Tämä hintasuhte saataisiin taulukkojen 1 ja 2 avulla jakamalla taulukon 2 prosenttiluvut taulukon 1 vastaavilla prosenttiluvuilla: esim. v. 1976 täksi hintasuhteeksi muodostuisi Suomen osalle $33,2/17,7 = 1,88$ ja Ruotsin vastaavaksi hintasuhteeksi 2,5.

³ Ravintolassa absoluuttialkoholi viinoissa ja muissa väkeissä nautittuna on n. 50 % kalliimpaa kuin IV-oluessa. Vuodesta 1975 vuoteen 1977 ravintolamyyntin rakenne on muuttunut seuraavasti:

	väkevät juomat	viinit	long drink -juomat	olut (III+IV)
1975	40,1	5,1	11,1	43,7
1977	36,3	4,1	11,3	48,3
siirtymä	- 3,8	-1,0	+ 0,2	+ 4,6

⁴ Suomen osalta ks. Alkon vuosikirja 1977, s. 104 ja 120. Lähde Ruotsin osalta Nordisk alkoholstatistik 1976 sekä tarjoilupalkkioiden osalta puhelinkeskustelu Ruotsin sosiaaliministeriön edustajan kanssa.

Taulukko 3. Eräiden alkoholijuomaryhmien keskimääräisiä litrahintoja anniskelu- ja vähittäismyynissä Suomessa ja Ruotsissa 1976

	Suomi				Ruotsi			
	anniskelu- hint mk/1	vähittäis- hint mk/1	hinta- suhde	painot	anniskelu- hint kr/1	vähittäis- hint kr/1	hinta- suhde	painot
viinat ja muut väkevät	142,70	50,90	2,8	.44	276,50	72,70	3,8	.46
viinit	41,36	16,71	2,5	.05	49,21	17,10	2,9	.34
vahva olut	12,21	5,76	2,1	.51	20,07	8,18	2,5	.20
keskimäärin			2,4				3,2	

Hintasuhteet ovat Ruotsissa jokaisen juomaryhmän kohdalla korkeammat kuin Suomessa ja erityisesti ero on suuri väkevässä juomissa.

Painottamalla kyseisiä litrahintoja niiden ravintolamyynin absoluuttialkoholivolyymin osuudella saadaan painotetuksi hintasuhteeksi Suomen osalta 2,4 ja Ruotsin vastaavasti 3,2.¹ Suomen ravintolahinnat ovat siis n. 140 % ja Ruotsin 220 % kalliimmat kuin vastaavat vähittäishinnat. Ero on niin huomattava, että se selittää melkoisen osan ravintolasektorin jakelutieosuudesta, joka vuonna 1976 oli Suomessa 17,7 % ja Ruotsissa 4,0 %.

Ravintolamyynin rakenne, joka Suomessa on olutpainotteinen ja jossa viinien osuus on lähes olematon, heijastanee myös ravintolalaitoksen erilaisia käyttömotiiveja. Suomessahan tunnetusti alkoholitarjollaolo on usean ravintolan keskeisin toimintaedellytys ruoan ym. myynin jäädessä pienemmälle painolle.

Tarkasteltaessa Suomen ravintolapasiteetin kehitystä (kuvio 5) on nähtävissä ravintolamyynin jo edellä todettua kasvusuuntausta vastaava kasvu palvelujen tarjonnassa. Pelkästään kuvan perusteella on vaikea päätellä, missä määrin Alkon anniskeluoikeuksien myöntämispolitiikka on ollut jarruttamassa ravintolamyynin kasvun kysyntäpohjaista ke-

hitystä; viime vuosilta voi sen sijaan todeta, että vaikka ravintolatarjonta ei ole laskenut vuodesta 1974, niin alkoholin volyymi on sen sijaan alentunut joka vuosi vuodesta 1974 vuoteen 1977 (kuvio 2). Tästä on tehtävissä se johtopäätös, että alkoholioikeuksien myöntämispolitiikalla ei enää vallitsevissa oloissa ole yhtä suurta alkoholipoliittista ominaispainoa kuin aikaisemmin. Tässä mielessä alkoholipoliittisessa ohjauksessa olisikin mielenkiintoa siirrettävä ravintolahinnoittelun ja erityisesti anniskelumääräysten ja niiden valvonnan alueelle.²

Todettakoon ravintolakapasiteettitarkastelun lopuksi se tosiseikka, että Ruotsissa oli vuonna 1976 A-oikeuksien toimivia ravintoloita 1 879 Suomen vastaavan määrän ollessa 1 266. Ruotsin tarjonnan suhteellinen pienuus ei johtune siitä, etteivätkö viranomaiset anniskelulupia myöntäisi, vaan siitä, että Ruotsin tyyppinen ravintolalaitos, jossa alkoholin nauttiminen ei ole kovin keskeinen motiivi asiakkaan kannalta, ei liiketaloudellisesti pysty laajenemaan nykyistä suuremmaksi.

Ravintolapalvelujen markkinakysyntä ja talousteoriat

Edellä on pyritty kuvailemaan anniskeluravintoloiden kehityspiirteitä ja tarkastelemaan elinkeinoa osana alkoholitalouden kenttää. Anniskeluravintoloiden kokonaismarkkinoiden kehittymiseen vaikuttaneita tekijöitä on mahdollista analysoida.

² Anniskeluoikeuksien myöntämisellä on toki tärkeä roolinsa alueellisessa ohjauksessa.

¹ Long drink -juomat ja keskiolut eivät sisälly Suomen lukuihin eikä keskiolut puolestaan Ruotsin lukuihin. Edellä laskettu painotettu eli keskimääräinen hintasuhte ilmaisee ravintoloissa nautitun absoluuttialkoholien hintaeroa vähittäismyyniin verrattuna ravintolan toteutuneella myyntirakenteella.

da myös talousteoreettisten mallien avulla. Nk. kysyntäfunktioiden avulla saadaan kvantitatiivisessa muodossa tietoa siitä, miten kuluttajien tuloissa ja ravintolapalvelujen hinnoissa tapahtuneet muutokset heijastuvat ravintolapalvelujen kysyntään.

Alkon tilastointiperusteiden mukaisesti ravintolapalvelut voidaan jakaa neljäksi tuoteryhmäksi: oluen myynti, muiden alkoholijuomien myynti, ruoan myynti sekä nk. muu myynti, joka käsittää mm. virvokkeiden ja tupakan myynnin sekä tulot peleistä. Näistä tuoteryhmistä on saatavissa ravintoloilta kerätyt liikevaihtotiedot tarkasteluperiodin 1962–1977 osalta, ja niitä voidaan käyttää lähtötietoina kysyntäriippuvuuksia arvioitaessa.

Tätä selvitystä varten muodostettavat kysyntä-funktiot nojaavat traditionaaliseen kysyntäteoriaan.¹ Kaikille tuoteryhmille on valittu estimoitavaksi kysyntäfunktioiksi logaritmisesti lineaarinen funktio yhtälön (1) mukaisesti

$$(1) \log Q_i(t) = a_i - e_{p,i} \log P_{iR}(t) + E_{I,i} \log I_R(t) + e_{s,i} \log S_i(t) + (Z_{i1}, Z_{i2}, \dots, Z_{im}) + u_i$$

Kunkin tuoteryhmän määrällisen kysynnän Q katsotaan riippuvan ryhmän reaalihinnasta P_R , kuluttajien reaalisesta ostovoimasta I_R , ravintolapasiteetin eli tarjonnan volyymin S sekä tekijöistä Z , jotka kuvaavat esimerkiksi uuden alkoholilain voimaantulota tai suhdannekehitystä.

Tämän selvityksen pohjaksi ei työmäärän suuruuden vuoksi ollut mahdollista konstruoida täysin tyydyttäviä tuoteryhmien hintasarjoja, vaan tässä vaiheessa jouduttiin turvautumaan likimääräisratkaisuihin. Kysyntäfunktioon sisältyvien tuoteryhmien nimellishintojen tulisi vastata ravintola-asiakkailta veloitetuista hinnoista ravintolapalveluista.² Käytettävissä olleet tilastosarjat olivat kuitenkin puutteellisia, jotta tarjoilupalkkioita ja anniskelukorvauksia voitaisiin ottaa tarkasti huomioon. Koska tilastosarjojen puutteita ollaan paraikaa korjaamassa, ei likimääräisratkaisujen avulla saatuja, tämän selvityksen pohjana olevia hintasarjoja julkaista ja myös esitettävät tutkimustulokset on tulkittava alustaviksi kysyntäfunktioiden osalta.

Kysyntäfunktioiden (1) estimoimiseksi tarvittavat

Taulukko 4. Ravintolapalvelujen kysynnän joustot (suluissa t-arvot)

tuoteryhmä (malli)	hinta-jousto	tulo-jousto	tarjonta-jousto	selityksaste(R ²)
mallasjuomat	-0.56 (-2.13)	+0.53 (1.41)	+1.90 (7.05)	0.995
muutalkoholijuomat	-0.32 (-0.86)	+0.34 (1.33)	+0.56 (3.17)	0.969
ruokamyynti	-0.54 (-2.39)	+0.72 (4.03)	+0.46 (5.57)	0.992
muu myynti	-0.73 (-4.34)	+0.93 (3.77)	+0.35 (2.49)	0.990

muuttujat on muodostettu seuraavasti. Reaalisen ostovoiman mittarina on kaikkien tuoteryhmien yhteydessä käytetty elinkustannusindeksillä jaetua kokonaispalkkasummaa. Alkoholijuomien ravintolahintojen (olut ja muu alkoholi) kehitystä on mitattu hintaindeksillä, joissa anniskelukorvauksen ja tarjoilupalkkioiden vaikutus on arvioitu tavalla, joka kaipa vielä parantamista. Näin saadut nimellishintaindeksit on jaettu elinkustannusindeksillä reaalihintaindeksihin pääsemiseksi. Ruoan ja muun myynnin osalta hintojen kehitys on mitattu käyttämällä hyväksi puolivuositain kerättyjä Alkon ravintolakohtaisia ruokalistoja, joista ruoan hintaindeksi on muodostettu muutaman tyypillisimmän ruoka-annoksen ja kahvin hinnan avulla ja muun myynnin hintaindeksi virvoitusjuomien hinnan avulla. Reaalihintaindeksihin on päädytty edellä kuvatulla tavalla. Kapasiteetin mittarina ovat oluen osalta olleet A-, B- ja C-oikeuksien toimineet ravintolat ja muiden tuoteryhmien osalta A-oikeuksien varustetut ravintolat.

Taulukkoon 4 on koottu mallien keskeinen informaatio nk. kysyntäjoustojen avulla ilmaistuna; joustothan ilmoittavat likimäärin, kuinka monen prosentin muutos tapahtuu kysynnän määrässä, jos ravintolapalvelujen reaalihinnat (hintajousto), kuluttajien reaaliostovoima (tulojousto) tai ravintolalukumäärä (tarjontajousto) muuttuvat yhden prosenttiyksikön verran.

Tarkasteltaessa tuoteryhmäkohtaisten mallien antamia joustoja talousteorian valossa huomataan, että joustojen etumerkit ovat oikeansuuntaiset; hinnan nousu aiheuttaa määrällisen kysynnän laskun, tulojen kasvu kysynnän lisääntymisen sekä tarjonnan eli ravintoloiden lukumäärän kasvu kysynnän kasvun.

Tarjontatekijän osoittautuminen kysyntää selittäväksi tekijäksi ilmaisee sen

¹ Ks. esim. Wold & Jurén 1952; Nyberg 1967; Nyberg 1970.

² Ravintolapalvelujen lopullinen hinta muodostuu summasta: materiaalin sisäänostohinta + ravintoian kate + tarjoilupalkkio + liikevaihtovero.

tosiseikan, että tarkasteluajanjaksona alkoholipoliittisista syistä ei ole myönnetty anniskeluoikeuksia siinä laajuudessa kuin kysyntä olisi edellyttänyt; ts. ravintolapalvelujen piilevää kysyntää on koko ajan ollut olemassa.

Edellisen tuloksen perusteella voidaan väittää, että tarkasteluajanjaksona oikeuksien myöntämispoliitikalla on ollut ravintolasektorin myyntiä rajoittava vaikutus verrattuna tilanteeseen, jossa anniskeluravintolan perustaminen olisi tapahtunut ainoastaan liiketaloudellisin perustein. Mallin joustokäsite on kuitenkin keskimääräisluku, joka koskee tiettyä ajanjaksoa ja koko Suomea. Heti kun ravintolatiheys on muodostunut joko koko Suomessa tai jollakin alueella niin suureksi, että piilevä kysyntä poistuu, ei anniskeluoikeuksien myöntämisellä ole juuri lainkaan kysyntää lisäävää merkitystä, vaan perustetun ravintolan saama kysyntä on pois muilta ravintoloilta. Koska on syytä otaksua, että tällä hetkellä ravintolatiheys useilla talousalueilla vastaa likipitään kysyntää, tulisi alkoholipoliittisessa mielessä kiinnittää huomiota erityisesti perustettavan ravintolan toiminta-ajatukseen eikä ravintoloiden lukumäärään sinänsä.

Tarjontajoustopien numeeristen arvojen perusteella näyttäisi siltä, että tarkasteluajanjaksona ravintolasektorin myynnin volyymikasvusta selittyy yli puolet piilevän kysynnän realisoitumisesta ja loput kasvusta on kuluttajien reaalityulojen kasvun aiheuttamaa.¹

Alkoholijuomien hinta- ja tulojoustopien ovat itseisarvoiltaan pienempiä kuin kokonaismyynnin osalta saadut; kokonaismyynnin osalta vastaavat joustot ovat karkeasti ottaen -0.7 ja +1.0.² Tämä merkitsee sitä, että kuluttajat pitävät lujemmin kiinni ravintolassakäyntitottumuksistaan kuin Alkon myymälöissä

¹ Mallasjuomien tarjontajoustopien yli ykkösen oleva numeerinen arvo johtunee siitä, että ravintolakapasiteetin kasvun myötä uudet ravintolat ovat muodostuneet olutvoittoisemmiksi kuin aikaisemmat ravintolat keskimäärin.

² Ks. Nyberg 1967; Somervuori 1976, s. 229.

Taulukko 5. Ravintolapalvelujen myynnin volyymien muutokset vuosille 1978—1980

	1978 %	1979 %	1980 %
alkoholijuomien volyymin muutos	-3,4	+1,1	+1,2
ruoan ja muun myynnin volyymin muutos	-1,0	+1,7	+2,6
kokonaiskysynnän volyymin muutos	-2,3	+1,4	+1,6

käynneistään. Hintojen ja tulojen muutokset eivät heijastu yhtä voimakkaana ravintolakysyntään kuin vähittäiskysyntään. Suhteellisesti alhainen ravintolakysynnän hintajousto on mahdollistanut aina viime vuosiin saakka esimerkiksi kustannuspaineiden siirtämisen hintoihin. Ravintolan alkoholikysynnän jäykkyys johtunee yritysten edustuskysynnästä sekä ravintolapalvelujen keskittymisestä tietyille kuluttajaryhmille.³

Edellä esitettujen mallien yksi keskeinen käyttötarkoitus on muodostaa kysyntäennusteita vuosille 1978—1980. Ravintolapalvelujen kysyntäennusteita voidaan käyttää hyväksi elinkeinon kehitysnäkymiä arvioitaessa esimerkiksi kannattavuuden ja työllisyyden osalta. Taulukkoon 5 on koottu mallien avulla lasketut vuosittaiset kysyntämuutokset vuosille 1978—1980.

Palkkasumman kehityksestä on oletettu kyseisinä vuosina +6 %:n, +11 %:n ja +10 %:n muutokset. Kuluttajahintojen muutokseksi on arvioitu +8,4 %, +8 % ja +7 %. Vuodelle 1978 jo tehtyjen hintapäätösten perusteella tulee oluen ja muun alkoholin hintatason muutokseksi 14,8 % ja 10,8 %, ruoan hintatason on arveltu kohoavan elinkustannusindeksin vauhtia eli 8,4 % ja muun myynnin seuraavan oluen hintakehitystä eli hinnannousun olevan 14,8 %. Vuosina 1979 ja 1980 on

³ Ks. Partanen 1968. Edustuskysynnän yhteydessä hinnalla ei ole juuri merkitystä. Ravintolapalvelujen keskittyminen puolestaan merkitsee sitä, että tietyt kuluttajaryhmät kokevat ravintolassakäynnit ja alkoholin jostakin syystä hyvin tärkeiksi ja ovat valmiit vähentämään muuta kulutusta enemmän kuin vähittäismyynnin asiakkaat.

ravintolapalvelujen hintojen oletettu seuraavan yleistä hintakehitystä.

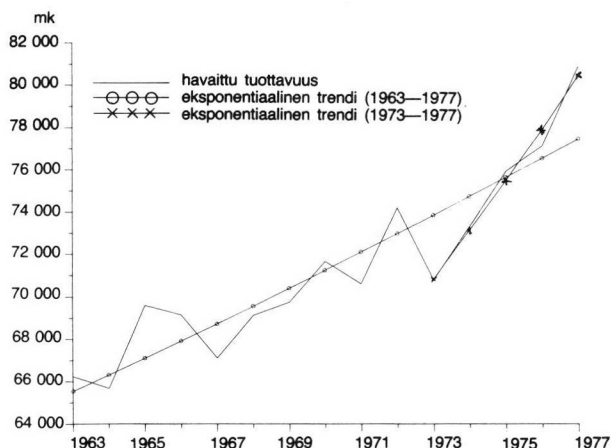
Ennusteen mukaan eivät ravintola-alan kehitysnäkymät ole lähiaikoina muuttumassa kovinkaan suotuisaan suuntaan. Tällä seikalla on vaikutuksensa ravintoloiden kannattavuuteen ja työllisyyteen. Kannattavuusvaikutuksien mielenkiintoisuudesta ja tärkeydestä huolimatta ne sivuutetaan tässä yhteydessä tarvittavien lisätietojen epävarmuuden vuoksi ja käsitellään ainoastaan sektorin työllisyysnäkyviä. Työvoimatarpeelle on mahdollista saada lähiajan ennusteet yhdistämällä volyymikehityssennusteisiin työn tuottavuuden todennäköinen kehitys.

Anniskeluravintoloiden työvoiman tuottavuuden kehitys ja työvoimaennuste

Anniskeluravintoloiden taloudellisen toiminnan keskeinen tuotannontekijä on työpanos. Työpanoksen hinnan noustessa markkinataloudessa toimiva ravintola pyrkii kompensoimaan palkkojen nousun joko tuotantoprosessiin vaikuttamalla tai suoritteiden hintoja korottamalla tai molemmilla. Tuotantoprosessiin voidaan vaikuttaa ensiksikin siten, että käytetään hinnaltaan kallistunutta työpanosta aikaisempaa vähemmän ja lisätään pääomapanosta joko koneistamalla työsuorituksia tai käyttämällä pitemmälle jalostettuja raaka-aineita. Lisäksi ravintola voi vaikuttaa tuotantoprosessiin suoritteiden laatua muuttamalla, ottamalla esimerkiksi käyttöön itsepalvelua, jolloin asiakkaat joutuvat itse tuottamaan tietyt osapalvelut. Tietenkin myös työsuorituksien järjeistäminen sekä työn tempon muuttaminen heijastuu tuotantoprosessiin.

Ravintoloiden halua ja kykyä vaikuttaa tuotantoprosessiinsa tarkasteluajanjaksona voidaan havainnollistaa työn tuottavuuden muutoskehityksellä. Työn tuottavuuskäsitteessä, joka muodostetaan jakamalla palvelujen volyymi henkilötyövuosien määrällä, heijastuvat kaikki tuotantoprosessiin vaikuttavat tekijät. Vaikka

Kuvio 6. Työn tuottavuus anniskeluravintoloissa 1963—1977

Tuotos ilmaistu vuoden 1977 markkoissa työntekijää kohden.

työn tuottavuus onkin monien tekijöiden tulos, sen kehitys jo sinänsä on informatiivinen, koska se on tärkeä lähtötieto palkkaneuvotteluissa, suoritteiden hinnankorotuspaineita arvioitaessa sekä työvoiman kysyntäennusteita tehtäessä. Kuvioon 6 on piirretty työvoiman tuottavuuden kehitys sekä sen trendi koko tarkasteluajalta ja lisäksi lyhyen tähtäyksen trendi vuosina 1973—1977.

Koko tarkasteluajanjaksolta saadaan tuottavuuden kasvuksi eksponentiaalisesta trendistä laskettuna 1,1 % vuodessa. Koko kansantalouden osalta tuottavuuden kasvu on ollut vuositasolla 3,7 %, kaupan osalta noin 3 % ja pankkien ja vakuutuslaitosten osalta 1,4 %. Ravintolaelinkeinon tuottavuuden kehitys on siis ollut selvästi hitaampaa kuin muiden sektoreiden. Aivan viime vuosien tilanne saattaa kuitenkin olla enteellinen, sillä vuosien 1973—1977 perusteella laskettu tuottavuus on noussut tasaisesti 3,2 %:n vauhdilla. Tässä yhteydessä ei ole mahdollista ryhtyä analysoimaan tuottavuuskehitystä tarkemmin. Tuntuu kuitenkin luontevalta olettaa, että mm. laman aiheuttama kokonaistuottojen huonontunut kehitys on pakottanut ravintolasektorin tehostamaan nimenomaan tuottavuuttaan kannattavuustekijänä, sillä kus-

Taulukko 6. Ravintolasektorin työvoimaennuste vuoteen 1980

	1978	1979	1980
ravintolapalvelujen volyymin muutos, %	-2,3	+1,4	+1,6
tuottavuuden muutos, %	+3,2	+3,2	+3,2
työvoiman muutos, %	-5,3	-1,7	-1,6
vähennys, henkeä	1 565	475	440
työvoima, henkeä	27 955	27 480	27 040

tannuspaineita ei ole voitu siirtää kokonaisuuudessaan hintoihin.

Ravintolasektori työllisti vuonna 1977 29 520 henkeä. Työntekijöiden lukumäärä on ollut vuodesta 1974 aleneva, ja mikäli kokonaistaloudelliset ennusteet lähivuosille pitävät paikkansa ja tuottavuuden nousu jatkuu, joudutaan vuoden 1980 loppuun mennessä vähentämään vielä n. 2 500 työntekijää. Taulukkoon 6 on koottu työvoimaennuste vuoteen 1980.

Ravintolapalvelujen volyymile on laskettu ennusteet käyttämällä hyväksi edellisen luvun kysyntämalleja. Tuottavuuden on oletettu nousevan lyhyen

aikavälin trendin mukaisesti vielä kolme seuraavaa vuotta. Ravintolaelinkeinon työllisyysnäkymät ovat siis jatkuvasti huonohkot, elleivät jotkut erityistoimenpiteet tilannetta muuta.

Kirjallisuus

Alkon vuosikirja 1977. Helsinki 1978

Mäkelä, Klaus: Alkoholin talous. Alkoholipolitiikka 42: 293—298, 1977

Nordisk alkoholstatistik 1976

Nyberg, Aarni: Alkoholijuomien kulu-
tus ja hinnat. Helsinki 1967

Nyberg, Aarni: Myynnin vaihtelu Suomen anniskeluravintoloissa. Alkoholipoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimusseloste n:o 54. Helsinki 1970

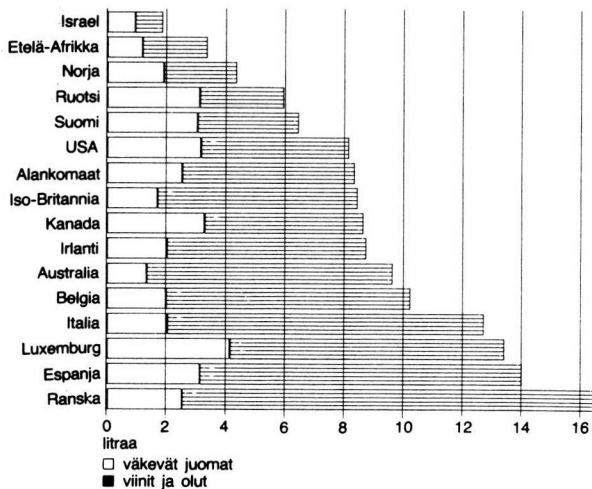
Partanen, Juha: Ravintolatutkimus 1968. Alkoholipoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimusseloste n:o 41. Helsinki 1969

Somervuori, Antti: Alkoholijuomien kokonaiskulutus ja hintapolitiikka. Alkoholipolitiikka 41: 227—231, 1976

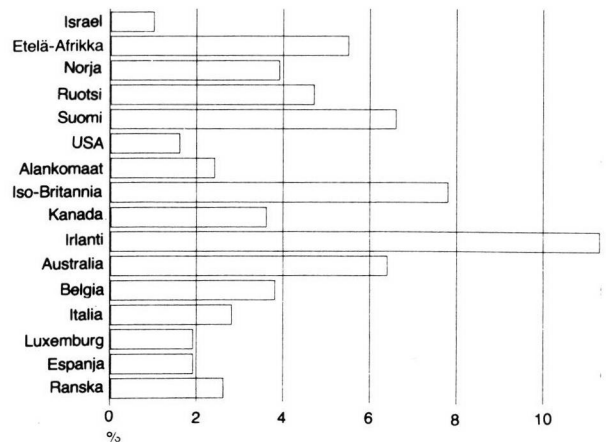
Wold, H. & Juréen, L.: Demand analysis. New York 1952

Yearbook of national accounts statistics 1976.

Liitekuvio 1. Absoluuttialkoholin kulutus asukasta kohden eräissä maissa 1976, litraa

Liitekuvio 2. Alkoholimenojen osuus yksityisistä kulutusmenoista eräissä maissa 1975, %

Irlannin luku vuodelta 1972, Luxemburgin ja Espanjan vuodelta 1973.